

Володимир НАБОКОВ
ВЕЛИКОДНІЙ ДОЩ
(оповідання)

Цього дня самотня і стара швейцарка — Жозефіна Львівна, як іменували її в російській родині, де прожила вона колись дванадцять років, — купила пів дюжини яєць, чорну кисть і два пурпурові гудзики акварелі. Цього дня цвіли яблуні, і реклама кінематографа на розі відбивалася вгору ногами в гладкій калюжі, і вранці гори за озером Лемана були подерті суцільним шовковистим серпанком, подібним до напівпрозорого паперу, яким покриваються офорти в дорогих книгах. Димка обіцяла погожий день, але сонце тільки ковзнуло по дахах косих кам'яних хатин, по мокрих дротах іграшкового трамвая і знову розтануло в туманах; день видався тихий, повесняному хмарний, а надвечір пахло з гір важким крижаним вітром, і Жозефіна, що йшла до себе додому, так закашлялася, що в дверях похитнулася, почервоніла, оперлася на свою туго сповиту парасольку, вузьку, як чорна тростина.

У кімнаті вже було темно. Коли вона запалила лампу, осяяли її руки, худі, обтягнуті глянсовою шкірою, у старечих ластовиннях, з білими цятками на нігтях.

Жозефіна розклала на столі свої покупки, скинула пальто і капелюх на ліжко, налила води в склянку і, одягнувши пенсне з чорними обідками, — від яких темно-сірі очі її стали строгими, під густими, жалобними бровами, що зрослися на переніссі, — почала фарбувати яйця. Але виявилось, що акварельний кармін чомусь не пристає, треба було, мабуть, купити якусь хімічну фарбу, та вона не знала, як питати, посоромилася пояснити. Подумала: чи не піти до знайомого аптекаря, — разом дістала б аспірину. Тіло було таке мляве, від жару нили очні яблука; хотілося тихо сидіти, тихо думати. Сьогодні у росіян — страсна субота.

Колись на Невському проспекті обірванці продавали особливі щипці. Цими щипцями було так зручно захопити та вийняти яйце з гарячої темно-синьої чи помаранчевої рідини. Але були також і дерев'яні ложки: легко і щільно постукували об товсте скло склянок, у яких пряно диміла фарба. Яйця потім сохли по купах - червоні з червоними, зелені з зеленими. І ще інакше розцвічували їх: туго обгортали в ганчірочки, підклавши папірець декалькоманії, схожий на зразки шпалер. І після варіння, коли лакей приносив назад з кухні величезну каструлю, так цікаво було розплутувати нитки, виймати рябі, мармурові яйця з вологих, теплих ганчірок: від них йшла ніжна пара, дитячий запах.

Дивно було старій швейцарці згадувати, що, живучи в Росії, вона сумувала, посидала на батьківщину, друзям, довгі меланхолійні, чудово написані листи про те, що вона завжди відчувається зайвою, незрозумілою. Щодня після сніданку їздила вона кататися з вихованкою Елен у широкому відкритому ландо; і поряд з товстою дупою кучера, схожою на велетенський синій гарбуз, сутулилася спина старого — виїзного — золоті гудзики, кокарда. І з російських слів вона тільки й знала, що: кутчер, тиш-тиш, нітчого...

Петербург покинула вона з невиразним полегшенням, — як тільки почалася війна. Їй здавалося, що тепер вона без кінця буде насолоджуватися балаканиною вечірніх друзів, затишком рідного містечка. А вийшло якраз навпаки; справжнє її життя — тобто та частина життя, коли людина найгостріше і найглибше звекає до речей і до людей, — протікала там, у Росії, яку вона несвідомо покохала, зрозуміла і де нині Бог знає що робиться... А завтра — православний Великдень.

Жозефіна Львівна шумно зітхнула, встала, прикрила щільніше віконницю. Подивилася на годинник — чорний, на нікелевому ланцюжку. Треба було все-таки що-небудь зробити з яйцями цими: вона призначила їх у подарунок Платоновим, літньому російському подружжю, що недавно осіло в Лозанні, в рідному і чужому для них містечку, де важко дихати, де будинки побудовані випадково, покотом, криво і навскіс — вздовж крутих незграбних вуличок.

Вона задумалася, слухаючи гул у вухах, потім стрепенулась, вилила в желязну бляшанку пляшечку лілового чорнила й обережно опустила туди яйце.

Двері тихо відчинилися. Увійшла, як миша, сусідка, м-ль Фінар — теж колишня гувернантка, — маленька, худенька, з підстриженим, суцільно срібним волоссям, закутана в чорну хустку, що відливає стеклярусом. Жозефіна, почувши її мишачі кроки, незручно прикрила газетою банку, яйця, що сохли на промокальному папері.

— Що вам потрібно? Я не люблю, коли до мене входять так...

М-ль Фінар боком глянула на схвильоване обличчя Жозефіни, нічого не сказала, але страшенно образилася і мовчки, все тією ж дрібною ходою, вийшла з кімнати.

Яйця були тепер отруйно-фіолетового кольору. На одному — непофарбованому — вона вирішила накреслити дві великодні літери, як це завжди робилося в Росії. Першу букву "Х" написала добре, але другу ніяк не могла правильно згадати, і врешті-решт вийшло у неї замість "В" безглузде криве "Я". Коли чорнило зовсім висохло, вона загорнула яйця в м'який туалетний папір і вклала їх у свою шкіряну сумку.

Але яка болісна млявість... Хотілося лягти в ліжко, випити гарячої кави, витягнути ноги... Знобило, колело повіки... І коли вона вийшла на вулицю, знову сухий хряск кашлю підступив до горла. Надворі було пусто, сиво і темно. Платонові жили неподалік. Вони сиділи за чайним столом, і Платонов, плішивий, з рідкою борідкою, у саржевій сорочці з косим коміром, набивав у гільзи жовтий тютюн, — коли, стукнувши в двері парасолькою, увійшла Жозефіна Львівна.

— А, добрий вечір, Mademoiselle...

Вона підсіла до них, несмачно і багатослівно заговорила про те, що завтра - російський Великдень. Вийняла по одному фіолетові яйця з сумки. Платонов помітив те, на якому ліловіли букви "Х. Я.", і розсміявся.

— Що це вона єврейські ініціали закотила...

Дружина його, повнотіла дама, зі скорботними очима, у жовтій перуці, мимохіть посміхнулася; байдуже стала дякувати, розтягуючи французькі голосні. Жозефіна не зрозуміла, чому засміялися. Їй стало жарко та сумно. Знову заговорила; відчувала, що говорить зовсім не те, але не могла зупинитися:

— Так, у цей момент у Росії немає Великодня... Це бідна Росія. О, пам'ятаю, як цілувалися на вулицях. І моя маленька Елен була цього дня як ангел... О, я цілими ночами плачу, коли думаю про вашу прекрасну батьківщину...

Платоновим було завжди неприємно від цих розмов. Як багаті, що розорилися, приховують злидні свої, стають ще гордовитішими, неприступнішими, так і вони ніколи не говорили зі сторонніми про втрачену батьківщину, і тому Жозефіна вважала потай, що вони Росії не люблять зовсім. Зазвичай, коли вона приходила до них, їй здавалося, що ось почне вона говорити зі сльозами на очах про цю прекрасну Росію, і раптом Платонові розплачуться і теж будуть згадувати, розповідати, і будуть вони так сидіти втрьох усю ніч, згадуючи й плачучи, і потискуючи один одному руки.

А насправді цього не траплялося ніколи... Платонов чемно і байдуже кивав борідкою, — а дружина його все норовила розпитати, де дешевше можна дістати чаю, мила.

Платонов взявся знову набивати цигарки; його дружина рівно розкладала їх у картонній коробці. Обидва вони розраховували прилягти до того, як піти до заутрені, — до грецької церкви за рогом... Хотілося мовчати, думати про своє, говорити одними поглядами, особливими, наче розсіяними усмішками, про сина, вбитого в Криму, про великодні дрібниці, про домову церкву на Поштамтській, а тут ця балакуча сентиментальна стара, з тривожними темно-сірими очима, прийшла, зітхає, і так буде сидіти доти, доки вони самі не вийдуть із дому.

Жозефіна замовкла: жадібно мріяла про те, що, можливо, її запросять теж піти до церкви, а потім розговлятися. Знала, що напередодні Платонові пекли паски, і хоча їсти вона, звичайно, не могла, надто знобило, але все одно було б добре, тепло, святково.

Платонов рипнув зубами, стримуючи позіхання, і крадькома глянув собі на пензель, на циферблат під ґратами. Жозефіна зрозуміла, що її не покличуть. Встала.

— Вам потрібно трохи відпочинку, мої добрі друзі. Але перш ніж піти, я хочу вам сказати... — І, близько підійшовши до Платонова, який підвівся теж, — вона дзвінко й фальшиво вигукнула: — Крістосе Воскресе!

Це була її остання надія викликати вибух гарячих солодких сліз, великодніх поцілунків, запрошення розговоритися разом... Але Платонов тільки розправив плечі та спокійно засміявся.

— Ну, ось бачите, Mademoiselle, ви чудово вимовляєте російською мовою...

Вийшовши на вулицю, вона розплакалася і йшла, притискаючи хустку до очей, злегка похитуючись і постукуючи по панелі шовковою палицею парасольки. Небо було глибоко й тривожно: невиразний місяць, хмари, як руїни. У освітленого кінематографа відображалися в калюжі вивернені ступні кучерявого Чапліна. А коли Жозефіна проходила під шумними деревами, що плакали вздовж озера, подібного до стіни туману, то побачила: на краю невеликого молу рідко світиться смарагдовий ліхтар, а в чорну шлюпку, що хлюпала внизу, влазить щось велике, біле... Придивилась крізь сльози: величезний старий лебідь стовпився, бив крилом і ось, незграбний як гусак, тяжко перевалився через борт; шлюпка захиталася, зелені кола хлинули по чорній маслянистій воді, що переходила в туман.

Жозефіна подумала — чи не піти таки до церкви? Але так сталося, що в Петербурзі вона тільки була в червоній кирці, в кінці Морської вулиці, і тепер до православного храму входити було соромно, не знала, коли хреститися, як складати пальці, могли зробити зауваження. Прохоплював озноб. У голові плуталися шелести, цмокання дерев, чорні хмари — і спогади великодні — гори різнокольорових яєць, смаглявий блиск Ісакія... Туманна, приголомшена, вона якось дотяглася до хати, піднялася по сходах, стукаючи плечима об стіну, — і потім, хитаючись, відбиваючи зубами дріб, почала роздягатися, послабшала, — і з блаженною, здивованою посмішкою впала на ліжку. Маячня, бурхлива, могутня, як колокольний дзвін, опанувала її. Гори різнокольорових яєць розсипалися з круглим цоканням; чи то сонце, чи то баран із вершкового масла, із золотими рогами, ввалився через вікно, і став рости, гарячою жовтизною заповнив усю кімнату. А яйця вибігали, скочувалися по блискучих дощечках, стукали, тріскали шаралупу, — і на білку були малинові підтікання...

Так промарила вона всю ніч, і тільки вранці ще скривджена м-ль Фінар увійшла до неї — і ахнула, сполошилася, побігла за лікарем:

— Крупозне запалення в легені, Mademoiselle.

Крізь хвилі марення миготіли: квіти шпалер, срібне волосся бабусі, спокійні очі лікаря, — миготіли і розпливалися, — і знову схвильований гул щастя обдавав душу, казково синіло небо, як гігантське фарбоване яйце, бухали дзвони, і заходив хтось, схожий чи то на Платонова, чи то на батька Елен, — і, входячи, розгортав газету, клав її на стіл, а сам сідав віддалік — поглядав то на Жозефіну, то на білі аркуші зі значною, скромною, трохи лукавою усмішкою. І Жозефіна знала, що там, у цій газеті, якась дивовижна звістка, але не могла, не вміла розібрати чорний заголовок, російські літери, а гість усе посміхався і поглядав значно, і здавалося, що ось-ось він відкриє їй таємницю, затвердить щастя, що передчувала вона, — але повільно танула людина, напливала безпам'ятність — чорна хмара...

І потім знову зарясніли маячні сни, котилося ландо по набережній, Елен лакала з дерев'яної ложки гарячу яскраву фарбу, і широко сяяла Нева, і Цар Петро раптом зістрибнув з мідного коня, що разом опустив обидва копита, і підійшов до Жозефіни, з посмішкою на бурхливому, зеленому обличчі, обійняв її — поцілував в одну щоку, в іншу, і губи були ніжні, теплі — і коли втретє він торкнувся її щоки, вона зі стоном щастя забилася, розкинула руки - і раптом затихла.

Рано вранці, на шостий день хвороби, після кризи, Жозефіна Львівна прийшла до тям. У вікні яскраво мерехтіло біле небо, йшов стрімкий дощ, шелестів, дзюрчав по жолобах.

Мокра гілка тяглася вздовж скла, і лист на самому кінці все здригався під дощовими ударами, нагинався, упускав із зеленого вістря велику краплю, здригався знову, і знову скочувався вологий промінь, звисала довга світла сережка, падала...

І Жозефіні здавалося, що дощова прохолода тече по її жилах, вона не могла відірвати очі від неба, що струмує, — і дихаючий, мліючий дощ був такий приємний, так зворушливо здригався лист, що захотілося їй сміятися, — сміх наповнив її, — але ще був беззвучним, переливався тілом, лоскотав піднебіння — ось-ось вирветься зараз...

Щось подряпало і зітхнуло, ліворуч, у кутку кімнати... Вся, тремтячи від сміху, що росте в ній, вона відвела очі від вікна, повернула обличчя: на підлозі ничком лежала бабуся в чорній хустці, сріблясте підстрижене волосся сердито тремтіло, вона смикалася, совала руку під шафу, куди закотився клубок вовни. Чорна нитка повзла з-під шафи до стільця, де лишилися спиці та недов'язана панчоха.

І, побачивши чорну спину м-ль Фінар, ноги, що дригались, чобітки на гудзиках, — Жозефіна випустила сміх, що проривався, затряслася, воркуючи та задихаючись під пуховиком своїм, відчуваючи, що воскресла, що повернулася здалеку, з туману щастя, чудес, великодньої пишноти.

(Уперше оповідання було опубліковано в газеті "Русское эхо", №15, 1925 р.)

Переклад українською: А.Невідомий, 2023 р.